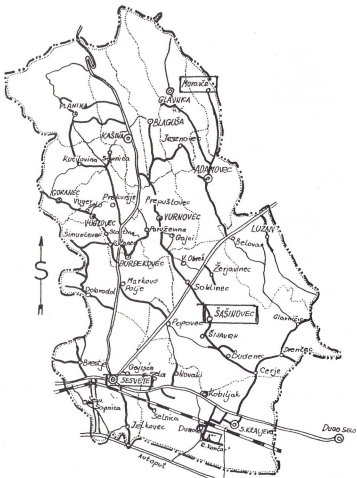

POVIJEST GOSPODARSTVA U SESVETSKOM PRIGORJU

MLADEN NADU

Karta 7: PODRUČJE SESVETSKOG PRIGORJA

MLADEN NADU

**POVIJEST GOSPODARSTVA
U SESVETSKOM PRIGORJU**

Prosinac, 1998.

Pokrovitelj izložbe:

PRIGODLJKA

Sesvetska cesta 27

Zahvaljujemo se Gradskom uredu za kulturu grada Zagreba na velikoj pomoći u svezi postavljanja izložbe i tiskanju kataloga.

Svojim priložima pomogli su postavljanju izložbe i tiskanju kataloga:

"Zagrebačka banka" d.d. - Sesvete

Zagrebačka banka

"Sljeme" d.d. - Sesvete

"Badel" d.d. - Sesvete

"Autocentar Zubak" - V. Gorica

Auto kuća Zubak

"Agroproteinka" - Sesvetski Kraljevec

AGROPROTEINKA

Bistro "Korner" - Sesvete

"Caffe Forum" - Sesvete

"Pivnica 1784" - Sesvete

"Color 1000" - Zagreb

"Manira" d.d.o. - Šašincevec

"MANIRA"

"Izvor" - Sesvete

"Almeria" - Sesvetski Kraljevec

"Končar" - Sklopna postrojenja d.d. Sesvetski Kraljevec

KONČAR

Povijest gospodarstva u Sesevskom Prigorju

(Crtice iz povijesti poljoprivrede, vinogradarstva, obrta i industrije od XIII.-XX. stoljeća)

Gospodarstvo jedne regije ovisi o nekoliko čimbenika, od kojih su najvažniji PRIRODNI, KOMUNIKACIJSKI I DRUŠTVENI. Sesevete, koje se nalaze 12 km istočno od Zagreba, s okolnim mjestima su dio Prigorja, koje zauzima prostor između Save i Medvednice od Podsuseda na zapadu do Komina na sjeveroistoku. U zemljovidnom pogledu Sesevsko Prigorje, kao dio Prigorja, pripada središnjoj Hrvatskoj. Prigorje se je smjestilo pri Medvednici (1): "njenom središnjem dijelu, koje ima najizrazitija prigorja i podgorja, i koja zaslužuju posebnu pažnju-ovakvi predjeli su najpitomiji i najviše naseljeniji dijelovi čitave makro regije/središnje Hrvatske". Međutim, ovaj naziv ne nalazimo u "Geografije Hrvatske" (Zagreb 1974), to je domaći izraz-Sesevsko Prigorje, a pučanstvo sebe naziva Prigorci. Njegov prostor je određen prirodnim granicama (Sava na jugu, Medvednica na sjeveru) i općinskim (katastarskim) granicama bivše općine Sesevete, danas područni ured grada Zagreba. Primjera radi, kao što Prigorci svoj kraj nazivaju Prigorje, tako Jaskanci dio svoga područja ispod Plješevice nazivaju Jaskansko Prigorje (2). Sami Prigorci dijele još svoje Prigorje na pet predjela (3): "Vugrovečki kraj, Kašinski kraj, Adamovečko-Moravečki kraj, Šašinovečki-Cerski kraj i Sesevetski kraj".

Sjeverna granica Sesevskog Prigorja je gora Medvednica, koja se pod tim imenom prvi puta javlja u povijesnim izvorima 1328. godine u povelji kralja Karla Roberta(4): "magni montis MEDUEDNICHIA". Sam naziv Medvednica je sigurno stariji, jer se u povelji Bele IV (1242.-1250.) spominje se kastrum Medvedgrad (5): "... possessiones Blizna vocatam cum montibus Wahreg vocatis in tenetis castri Medwe sitam et existentem", koji je morao dobiti ime po gori u kojoj leži. Rijeka Sava, južna granica Sesevskog Prigorja plavila je područja do izohipse od 120 metara nadmorske visine (6): "od te izohipse prostirao se je taj ravničarski aluvijalni (recentni aluvijal) okosavski kraj. Zanimljivo je, da stara cesta koja je s zapada, iz "Teutonije" (Štajerske) stizala u Zagreb, odavde prema Sesevetama i onda dalje na sjeveroistok, nije slijedila rijeku Savu nego upravu tu izohipsu od 120 metara. Istočna granica je katastarska, ide zamišljenom crtom Sesevete-Sesevetska Sopnica, Jelkovec, Sesevetski Kraljevec-Cerje-Adamovec-Moravče-Laz, a zapadna Sesevete-Brestje-Dobrodol-Glavnica-G. Planina.

Sesevsko Prigorje imalo je oduvijek idealne prirodne uvjete za život pučanstva. Na višim predjelima Medvednice prevladavale su šume bukve, dok je na blagim padinama nastao (7): "obilan sloj tla, bogat organskim sastojcima zbog truljenja biljnih dijelova". Ovdje uspijeva hrast kitnjak, koji daje dobro drvo za građu, ali je to isto tako idealna teren za uzgoj vinograda". Kvalitetno drvo, plodno tlo (8): "bili su preduvjet za ranu kolonizaciju i krčenje (X.-XI. stoljeće), a žir je osiguravao hranu divljači". S Medvednice su spuštali brojni potoci prema Savi, a u njihovim kotlinama bila su plodna područja, naročito oko Seseveta i Kašine, isto tako pogodna

Abb. 4. Teil der slavischen Grenze (bis zur Höhe) Pannonia-Slavica meridionalis Servae und Sr. Tri Kralja. Photographie des Landesverzeichnisses Karte von dem Jahre 1741. "Teil der slavischen Grenze (bis zur Höhe) Pannonia-Slavica meridionalis Servae und Sr. Tri Kralja". Jena im National-Museum in Leipzig. G. Nr. 16. 1741.

Dio rimske ceste (Via Antica) Ptuj-Sisak (zaseka Sesveta i Sv. Tri Kralja (1757)

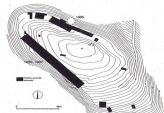
Zagreb s Slavonijom i to je (12): "ujedno najpovoljnija veza s velikim dijelom središnjeg i istočnog Balkana, a općenito s čitavim područjem jugoistočne Evrope". Tim prirodnim pravcima već u antici prolaze prometnice. Dio rimske ceste Ptuj-Sisak, koji dolazi od Varaždina, ide preko Sv. Ivana Zeline kroz Markovo polje do Sesveta, odavde do Ivanje Reke gdje prelazi Savu i ide dalje prema Audantonijsi (Seitarjevju) (karta 2). I u srednjem vijeku ovim prirodnim pravcima prolaze prometnice, skoro istim itinererom kao i rimske ceste. Kroz Sesvetsko Prigorje i same Sesvete prolazile su u XIV stoljeću dvije vrlo važne prometnice u tom dijelu Hrvatske. U smjeru istok-zapad vodila je cesta zvana u povijesnim izvorima "magna via" ili "magna via regis" koja je dolazila iz Teutonije (Štajerska), prolazila kroz Zagreb, zatim se kod Dubrave račvala u tri kraka, od kojih jedan prolazi pored Sesveta i Brestja i vodi dalje prema Zelini i Varaždinu. U smjeru sjever-jug dolazila je prometnica s zagorske strane Medvednice (Via Torda), koja ju je prelazila kod Laza i kroz Kašinu i Sesvete vodila prema Savi, prelazila je kod Ivanje Reke i zatim dalje u Posavinu i Pokuplje. Neki autori nazivaju je "Via esercitialis" (vojnička cesta), a neki samo "magna via" (13).

Zahvaljujući ovim prirodnim i komunikacijskim čimbenicima naseljavanje ovog prostora započelo je već u antici. Vidjeli smo, da je ovdje prolazio dio ceste Ptuj-Sisak, a dokaz nam je pronađeni rimski mljokaz u selu Jelkovec nedaleko Sesveta

za poljoprivredu, koja su u XIV stoljeću poznata pod imenom "tlake" (9). Rijeka Sava je u Sesvetskom Prigorju plavila isto do izoehipse od 120 metara, a odavde prema jugu se prostiralo sve do podnožja Medvednice, gdje su bila najplodnija polja u Sesvetskom Prigorju. Iz svega ovoga navedenog, vidi se, da su na ovom području od XI. stoljeća postojali idealni uvjeti za naseljavanje i život pučanstva, ali to ne bi bilo moguće da Sesvetsko Prigorje nema i drugi navedeni čimbenik-komunikacije. Ovim područjem prolaze prirodni pravci (10): "koji su kroz dugu prošlost taj dio Hrvatske (središnju Hrvatsku) učinile težištem gospodarskog i političkog razvoja Hrvatske". Kroz Sesvete i Prigorje prolaze tri prirodna pravca, Podravski, koji povezuje Zagreb s Varaždinom i dalje s Mađarskom, Panonski (11): "ide podnožjem Medvednice i dalje Kalničke gore, povezuje zagrebačko područje s panonskim predjelima preko Koprivnice i Bjelovara", te Sjeverno Posavski koji povezuje

Karta 1 (ZAV, vešt. 45, 1984)

Karta 2 (ZAV, vešt. 45, 1984)

(J.Klemenc, 14). Arheološka iskopavanja u Sestvetskom Prigorju već niz godina vodi prof. V.Sokol, ravnatelj Muzeja Prigorja. Otkriveni su (15): "najstariji atributni artefakti koji bi mogli pripadati eneolitu, bakrenom dobu četvrtog milenija prije Krista nađeni u Donjoj Glavnici i na brijegu Kuzelin, dok kulturu ŽARNIH POLJA iz XII. stoljeća prije Krista predstavlja višekratna žara s posudama kao prilozima, nađena na lokalitetu Draščica. Oko 1000. godine prije Krista podiže se na brdu Kuzelin utvrđeno naselje kasnog brončanog doba, koje je dalo niz predmeta, najčešće iz svakodnevnog života-KERAMIČKO POSUDE, RUČNI ŽRVANJ ZA MLJEVNE MESA....., mlade željezno doba /Kelt/ je obilnije nalazima, od kojih su posebno značajni ulomci grafitne keramike iz I. stoljeća". Rim ostavlja također svoje tragove u Sestvetskom

Prigorju (16): "ostacima velikih ladanjskih i gospodarskih zdanja" (villae rusticae) čije ostatke nalazimo u Moravču, Glavnici Donjoj i Vugrovcu..., to je također i doba kada je prevladao običaj spaljivanja pokojnika, poput nalaza žarnih grobova i žara u zemljanim humcima iz Dumovca u Đurdekovca". Iz vremena kasne antike-rani srednji vijek /IV-V stoljeće prije Kriste/ imamo nalaze s lokalitete Kuzelin (17): "Na tu 501. metara visoku uzvisinu, koja je vjerovatno imala i vojničku posudu poradi svoga strateškog položaja na razdjelnici Zagorja i Prigorja i komunikaciji sjever-jug Rimskog carstva, sklanja se stanovništvo pred germansko-hunskim provalama....,

Rimski metalni nalazi (Kuzelin)

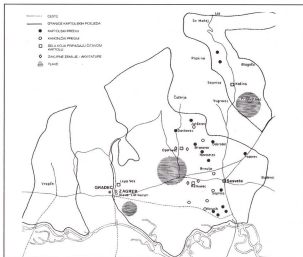

Rimski metalni nalazi (Kuzelin)-Ako

željezni predmeti, usljed humusnog tipa tla i razbijenih škrljstih stijena, te vjerovatno korištene limonitne rudače bogate manganom, kojega su rudišta nedaleko u istom gorju Medvednice, vrlo su dobro očuvani i većinom im je moguće odrediti namjenu-brave i ključevi, držači za vrata, željezne alatke poput svrdla za drvo, dljeta, špice za kamen, šila, igle, pribor za rovašenje u drvu i koži-poljoprivredni alati kao motike, prstenovi košišca, srp... vojnički predmeti-noževi, vrhovi srijela, bojni nož?

Intenzivno naseljavanje Sesevetskog Prigorja je započelo već u XI. stoljeću, jer su postojala već dva navedena čimbenika (prirodni i komunikacijski) koji su ovaj predio Hrvatske povezivali s cijelom Hrvatskom: idealni uvjeti za ratarstvo (plodno zemljište uz Savu i potočne kotline), vinogradarstvo (blagi obronci Medvednice), šume (materijal za gradnju, lov), prometnice (protok ljudi i trgovina). U to doba zapadni dio Sesevetskog Prigorja, neki smatraju još i ranije, pripadao je staroselavenskoj plemenskoj župi Moravče (kraj oko Laza, Kašine, D. i G. Glavnice, današnjeg sela Moravča) (18). Osnivanjem Zagrebačke županije ova plemenska župa ulazi u njen sastav i od tada započinje intenzivnije naseljavanje u Sesevetsko Prigorje. Naselja i sela razmjestila su se na blagim obroncima Medvednice, u kotlinama uz potoke, uskom brežuljkastom podbrđu i oko ondašnjih dviju najvažnijih prometnica. Svoje posjede ovdje imaju Zagrebački biskup, Zagrebački kaptol, plemićka obitelj Aka/Ača/, zagrebački Gradec i crkveni red templara (Planina). U pisanim povijesnim izvorima (srednovjekovnim) upotrebljava se za posjed latinski naziv "possessio, terra, praedium", a za selo uvijek "villa"(19). Na cijelom području Zagrebačkog kaptolskog vlastelinstva (20): "u prvju polovici XIV. stoljeća spominje se oko 40 sela i 46 predija". Najbrojnije stanovništvo su neslobodni seljaci-kmetovi, koji žive na posjedima Zagrebačkog biskupa, kaptola (20 a), plemića i obrađuju svoju i vlastelinovu zemlju. U to doba najbrojniji sloj slobodnog stanovništva su "JOBAGIONES CASTRI ZAGRABIENSIS", a na području Sesevetskog Prigorja oni se tituliraju "Jobagiones castri de Glaunicha et Moroucha", da bi krajem toga stoljeća manji dio, obogativši se, prešao u redove kraljevih vitezova, dok ih je većina osiromašila, stopila se s najbrojnijim dijelom pučanstva u Sesevetskom Prigorju, kmetovima, i nestali kao kao stalež s povijesne scene (21). O naseljavanju i narodnim običajima Sesevetskog Prigorja kustos MP, etnolog S. Jurišić piše (22): "Pretežno brežuljkasti krajolik umjerene klime s razmjerno bogatim vodotocima uvjetovao je prilike i način života stanovnika ovoga kraja. Prigorska sela smještena su na obroncima Medvednice, tlu pogodnim za vinograde. Gospodarstvo je nalagalo razmjenu vlastitih proizvoda s proizvodima bogatijih susjeda. Od ranog srednjeg vijeka život se odvijao u okviru seljačkih zajednica-zadruga. U ravničarskom dijelu zaselci su veći i zbjegne patronimičke strukture s tipičnim drvenim troprostornim prizemnicama od hrastovih ili kestenovih planjki, najčešće s pristupnim trijemom, tzv. POLUTANOM. U brdovitom dijelu su nepravilna kućišta, prilagođena konfiguraciji terena. Unutrašnjost kuće je vrlo skromno opremljena stolom s dvije kutne klupe, posteljom, škrinjom i ormarom. U kućnom priboru sačuvalo se je ručni mlin, zdjeljnjak-polica za sude, lončarski proizvodi i nešto od tekstilnog ruha. Uporabu tekstila kao i dijelova ruha bili su izrađeni na tkalačkom stanu. Pokrivala za glavu svojom raznolikošću ornamenata, boja i tehnike izrade pokazuju umjetnost anonimnih stvaralaca. Gubitkom uporabe vrijednosti, odbačen je cijeli niz pokretnih i nepokretnih predmeta kulturne baštine. Zadatak je MP da prikupi i sačuva preostale tragove nekadašnjeg načina

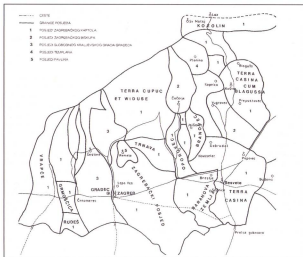
života, koji su simbol identiteta Sesevetskog Prigorja*.

Vrste polja na Zagrebačkom kaptolskom vlastelinstvu godine 1334.

Uvjeti za razvoj ratarstva u Sesevetskom Prigorju bili su ograničeni na okosavski kraj i aluvijalni kraj i kotline uz potoke, gdje su se nalazile najplodnije površine, zvane "tlake". Vrlo je teško danas odrediti (23): "gdje su bila raspoređena polja na kaptolskom vlastelinstvu oko Zagreba (XV stoljeće). Jesu li to polja oko svakog sela, odnosno jesu li svi kaptolski kmetovi imali svoje čestice..., prirodni uvjeti na obroncima Medvednice onemogućivali su stvaranje većih polja, dakle, ovdje nema mogućnosti za razvoj ratarstva..., jedino u savskom području gdje svoje oranice imaju kmetovi i kaptol". Najplodnije oranice, zvane u izvorima "tlake" su (24): "jedine oranice za koje pouzdano znamo gdje su se nalazile-smjestile su se u pojasu neposredno ispod Medvednice, gdje prestaju obronci planine i počinje ravnica, pojas relativno siguran od savskih poplava. U Sesevetskom Prigorju "tlake" su se nalazile oko Kašine i Svetava i bile su od strane kaptola dodijeljene zagrebačkim kanonicima (porciones terrarum divise inter canonicos)". Ivan A. Gorički u kaptolskom Statutu iz 1334. godine navodi što se sve sijalo na poljima (26): zob i neko žito koje se samo jednom naziva pšenica (*triticum*)..., pšenica se je sijala u jesen, pa je jasno da se radilo o ozimoj pšenici, koja se i na Zapadu u razvijenom srednjem vijeku najviše sijala.. Osim ovih spominje se još raž (*siligo*), ječam (*ordeus*), proso (*milium*) i sirak (*surgo*), dok se od ratarskih poslova spominje oranje, drgljanje, proljetno sisanje

zobi i jesensko sijanje žita, zatim žetva i vršidba". U Statutu je zabilježen i broj kmetova na ondašnjem kaptolskom vlastelinstvu-650, ali neznamo koliko ih je od toga broja bilo u Sešvetskom Prigorju. Kmetovi imaju mnoga feudalna podavanja, od kojih je jedno i crkvena desetina, protiv koje se oni bore tijekom idućih stoljeća kao vrlo najtežeg feudalnog tereta. Međutim, prateći ovu borbu mi saznajemo što se je sve proizvodilo u ratarstvu, jer se od svakog proizvoda davala desetina. Zagrebački biskup i kaptol su još u XIII. stoljeću (27): "područje biskupije podijelili na manje organizacione jedinice za pobiranje crkvene desetine-desetinske kotareve (cultellus)". U Sešvetskom Prigorju je bio desetinski kotar Glavnica (cultellus de Glawnyzca) (28): "područje stare Glavnice i, izdvojilo se u samostalan desetinski kotar Glavnicu, a dio toga kotara, oko Psarjeva, Zeline i Moravču kanonici su dali prebendarima zagrebačke crkve i on je organiziran kao samostalan desetinski kotar

Pogledni odnosi oko Zagreba i Gradeca oko godine 1350.

Moravče (districtus Marocha collegii prebendariorum)". U desetinskom kotaru Moravču, na ime desetine popisano je 1448. godine 1253 kupova (blada) pšenice, koje je zatim preračunata u novčanu vrijednost (6 denara po kupu pšenice) (29). Seljaci-kmetovi iz Sešveta i Brestja prema urbarijalnim ispravama iz 1481. godine morali su davati desetinu pšenice i prosa (30). Na zasjedanju plemstva Hrvatske i Ugarske (Rakoš polje 1491. godine) ugovorena je cijena za (31): "desetinski kup pšenice, ječma, raži i zobi plaća se 6 , a sirka i prosa 4 denara". Iz popisa (registra)

desetine na posjedima Zagrebačkog kaptola oko Zagreba, načinjenih za 40. sela, od 1571.-1598. godine pobirana je desetina od ovih žitarica (32): "pšenice, ječma, raži, prosa, hajdina i sirka". Po broja upisanih kvarti najviše se sije proso i pšenica (33): "proso je XV. i XVI. stoljeću glavna kultura i osnovna žitarica u prehrani seljaka..., pšenica se je smatrala najvažnijom krušaricom". Važnost žitarica možemo odrediti i po cijeni. U Zagrebu i okolici (34): "godine 1557. iznosi 56 denara, a godine 1590. oko 62 denara". Kvarta prosa 1575. stoji 60 denara, 1593. godine već 150 denara, dok kvarta zobi (35): "1538. se prodaje po 12-16 denara, a 1593. po 100 denara". Seljački posjed se povećava putem krčenja šikara i šuma, u kaptolskoj Štibri početkom XVII. stoljeća u seoskoj općini Dumovec (36): "fond seljačkih oranica od 1578. do 1607. povećao se za 187 jutara, iako se broj kmetova smanjio s 51 na 46". Na području Sesevetskog Prigorja, na svojim posjedima Zagrebački kaptol u XV. i XVI. stoljeću ima organiziranu upravu preko seoskih općina (sedes judicatus). To su seoske općine (37): "Sesveta (13-15 sela), Dumovec (6-11), Kašina (2 sela)". Kaptolski kmetovi u XVII. stoljeću obrađivali su zemlju na kaptolskim predjelima po urbarijalnim propisima (to je bio popis sela i njihove radne obveze u cijelini, ne pojedinačno). Tako seoske općine Sesvete i S.Kraljevec (38): "daju svaka dva dana tlaku s stokom ili tri dana pešice".

Do sada smo govorili o glavnim poljoprivrednim kulturama u Sesevetskom Prigorju, broju kmetova koji obrađuju polja s tim kulturama (najviše na biskupskim i kanoničkim oranicsma), koliko dana daju ručnu i stočnu tlaku. Međutim, i kmetovi na posjedu kaptola imaju svoje oranice, livade i vinograde. Tako u XVII. stoljeću, u Štibri seljački posjed (u prosjeku) iznosi (39): "u seoskoj općini Novaki 8,85 jutara oranica i 3,9 kosaca (livade) u Dumovečkom Kobiljaku 9,6 jutara oranica i 3,8 kosaca, u Dumovecu 6,5 jutara oranica i 5,6 kosaca". Za razliku od ovih posjeda u nizini (uz Savu), na isusovačkom posjedu Planinu, selište Planina ima (40): "6,6 jutara oranica i 4,9 kosaca livade", dok posjed koje drže seoska domaćinstva u selištu je skoro isti kao i selišta Planine (41): "kmet koji je držao 2 jutra oranice imao je ujedno 6 kosaca livade i vinograd". Početkom XVII. stoljeća u Sesevetskom Prigorju ima pet seoskih općina koja čine posjed zvan Štibra (spominjali smo ga već ranije) (42): "godine 1607. to su bile općine Kraljevec, Sesvete i Dumovec...". One su vrlo važne za povijest gospodarstva u Sesevetskom Prigorju, istovremeno su odigrale krupnu ulogu u vrijeme seljačkih buna u XVII. stoljeću kao organizacije pobunjenih seljaka jedan od uzroka buna su podavanja prema feudalnom gospodarstvu (desetina, tlaka), dakle, gospodarski faktor.

Iz svega do sada navedenog možemo zaključiti da je tijekom stoljeća u Sesevetskom Prigorju glavna ratarska kultura bila proso, pšenica, ječam, sirak i hajdina, dok se kukuruz spominje mnogo kasnije. Vugrovčan Andrija mlađi Galović tijekom svoga života pravio je zabilježbe o Vugrovcu i okolini (Perva domaća povjestnica..., čuva se u MP). On je od 1874.-1900. godine redovito zapisivao "rodne i nerodne" godine, iznosio svoja opažanja o urodu vinograda, voćnjaka i livada. Prema zapisanom....., glavne poljoprivredne kulture krajem XIX. i početkom XX. stoljeća u Sesevetskom Prigorju su kukuruz i ječam, od voća šljive, jabuke i kruške, vino. Prigoreci su u to vrijeme vodili brigu o ratarskoj proizvodnji, upoznavali se s novim metodama i sredstvima u poljoprivredi, pa nas ne čudi da je početkom XIX.

stoljeća data inicijativa za osnivanje Gospodarskog zavoda u Cerju (43): "jer postoje svi uvjeti (i tradicija) za ratarstvo, posebno za voćarstvo i vinogradarstvo...". Imenovan je i stručnjak-učitelj koji je završio "poljoprivredne nauke", Pavao Dumbović, koji je već 1802. godine uveden u službu pri Gospodarskom zavodu u Cerju, koji, nažalost, nije nikada započeo s praktičnim radom i već 1803. godine ukinut. Najstarija poljoprivredna organizacija u Sesevskom Prigorju osnovana je (44): "dana 9. prosinca 1906. godine u Šašincevci. Bilo je to Hrvatsko gospodarsko društvo kao zadruga. Prvi predsjednik je postao Ivan Granda, mlad i svestrano aktivan šašincevski seljak, a zamjenikom je postao Ivan Gašparac, učitelj iz Cerja. Zadruga je nabavljala moderna sredstva za ratarstvo, sjeme, čime je kanila podići ratarsku proizvodnju. Isto tako, nešto osnovana je i Gospodarsko društvo u Kašini". U prvoj polovici XX. stoljeća osnovane su seljačke radne zadruge u Sesevskom Kraljevcu, Šašincevskom lugu, zatim poljoprivredna zadruga u Popovcu i premda (45): "nisu postigle velike rezultate u proizvodnji, većina bivših članova i danas (1971.) dobri su poljoprivrednici, oni su među prvima počeli primjenjivati umjetna gnojiva, sijati hibridni kukuruz i talijansku pšenicu, te započeli s ljetnom sadnjom krumpira...". Poljoprivredna proizvodnja tijekom stoljeća u Sesevskom Prigorju, kako se vidi iz svega navedenog, bila je dostatna za osobnu potrošnju, dok su se viškovi s kmetskih i feudalnih posjeda prodavali u Zagrebu, ali i na trgovima i sajmovima u Sesevskom Prigorju.

Najvažnija grana poljoprivredne djelatnosti kroz stoljeća u Sesevskom Prigorju bilo je vinogradarstvo. J.Adamček izričito naglašava (46): "Već u izvorima iz XIII. stoljeća može se naći dosta podataka koji svjedoče o tome da je u Slavoniji i Hrvatskoj vinogradarstvo važna grana poljoprivrede..., vinogradarstvo u XV. stoljeću i početkom XVI. stoljeća na mnogim slavonskim vlastelinstvima je bilo glavna grana poljoprivrede. Pitomi i blagi obronci Medvednice u Prigorju i Sesevskom Prigorju idealan su teren za uzgoj vinove loze, jer je tu nastao (47): "obilan sloj tla bogat organskim sastojcima zbog truljenja biljnih dijeleova". Ovakvi prirodni uvjeti onemogućavali su u podnožju Medvednice (48): "stvaranje većih polja, pa je vjerovatno da su se ona ovdje uglavnom svodila na oveće vrtove, te da je glavna djelatnost stanovništva tamošnjih sela (i u S.Prigorju) bilo vinogradarstvo". Najstarije vijesti o uzgoju vinove loze u Prigorju imamo u povelji kralja Emerika iz 1201. godine8499, u kojoj se spominju "vinitori regis" (de hinc pretenditur per campum ad vinitori regis) (50). R.Gajer smatra da su ovi kraljevski vinari bili naseljeni oko današnjeg sela Novaki (51). Zagrebački kaptol posjeduje u tom predjelu selo, koje I.A.Gorički u kaptolskom Statutu (1334.) naziva "villa servorum" (52): "a koje-kako će se vidjeti-treba identificirati s današnjim selom Popovcem (53) kod Markuševačkih Trnava. Za razliku od drugih kaptolskih kmetova stanovništvo ovoga sela bilo je obvezno da kao svoje osnovno podavanje daje Zagrebačkom kaptolu određenu količinu vina".

U povelji kralja Andrije iz 1217. godine, u odlomku gdje se opisuju međe posjeda Kašine (meta terris Cassina) spominju se i vinogradi zagrebačkog prepozita Cirijska(54): "ascendit ad vineas Ciriaci". Te su vinograde obrađivali kmetovi s susjednog kaptolskog posjeda Blaguše (terra Blagussa), na kojem je tijekom vremena nastalo selo D. i G. Blaguša. Pošto se D. Blaguša nalazila blizu vinograda prepozita Cirijska, vremenom se počeo upotrebljavati naziv Prepuštovec(55): "a što

se tiše Prepušтовца, gotovo je sigurno da je to selo dobilo naziv po svome bivšem vlasniku prepoštu Ciriјaku. Dakako, nije isključeno da su kaptolski prepošti i poslije Ciriјaka uživali prihode baš toga sela". U drugoj plovici XIV stoljeća kmetovi iz Prepušтовца daju zagrebačkom kaptolu (56) desetinu i devetinu vina (*decimum et nonum cubulos*). Pod imenom Prepušтовec ovo selo se prvi puta u javlja u povijesnim izvorima 1441. godine(57): "item jurabit Georgius filio Clementines de Prepustowcz". U kaptolskom Statutu iz 1334. godine I.A.Gorički ne donosi podatke o sortama vinove loze, ali zato nabraja sve obveze koje je imao kmet u obradi kaptolskih vinograda (58): "obrezivanje, prvo okopavanje, namještanje kolaca, drugo okopavanje, te u tri navrata čišćenje i vezivanje loze. A u jesen treba grozde brati, gnječiti i spremiti u podrum, za kanonički vinograd mora svaki kmet dati 399 kolaca i namjestiti ih u vinograd na vlastiti trošak..., svaki je dužan dovesti u Zagreb jedan sud vina i smjestiti ga kamo gospodar zapovijedi". Iz Statuta se vidi, da Zagrebački kaptol vodi brgu o kmetском vinogradu, jer se izričito navodi da za vrijeme berbe na kaptolskim goricama moraju (59): "se ove radnje tako obaviti, da ni kmetovi ne zaostanu svojom berbom (per hoc sua non negligendo)". R.Gajjer je izračunao da je svaki kmet godišnje radio na kaptolskim vinogradima oko 20 dana godišnje (60), i da su na zagrebačkom kaptolskom vlastelinstvu, koje je najvećim dijelom u Sessvetском Prigorju, gorice obuhvaćale oko 180 jutara zemlje (61). Na ovom kaptolskom posjedu u Sessvetском Prigorju u XVI. stoljeću zavisno stanovništvo podijeljeno je na kaptolske kmetove (Kaptol kao vlastelin u cijelini) kmetove predijalaca, kmetove zagrebačkih kanonika i kmetove zagrebačkog biskupa (u Vugrovcu). Svi oni moraju plaćati feudalnom gospodaru dažbine, između inih i VINSKU desetinu (62): "uz žitnu, vinska je desetina bez sumnje najvažniji desetinski prihod zagrebačkih kanonika". Radi sakupljanja crkvene desetine, a da bi taj proces pojednostavili, zagrebački biskup i kaptol su (63): "još u XIII. stoljeću područje Zagrebačke biskupije podijelili na manje desetinske jedinice za pobiranje desetine-desetinske kotareve (CULTELLI)". U tim kotarevima sakupljala se i vinska desetina, tako I.A. Gorički navodi u Statutu (1334.) mjesta gdje se sakupljalo vino s kaptolskih posjeda. Seljaci iz Kašine morali su svoje vino dovesti u Zagreb kod crkve Sv.Antuna u Laškoj Vesi(64): "...item de vino de Casna et...quod ecclesiae Sancti Anthoni in Vico Latinorum". Kmetovi iz Vugrovca Kašinske Sopsnice, Blaguše, Glavnice pripadaju velikom vinskom desetinskom kotaru (65): "De decimi vinis magni cultelli sives maiores koncha". Statut navodi imena mjesta i kotareve, gdje se sakuplja vinska desetina, ali iz njih(66): "ne možemo, nažalost, ustanoviti niti približno kako je veliki desetinski prihod sredinom XIV. stoljeća, jer nam nije poznata veličina vinograda iz kojih se desetina utjeruje".

U XV. i XVI.stoljeću već imamo popise iznosa o visini vinske desetine. Tako na biskupskom vlastelinstvu Vugra, koje je bilo (67): "posebno desetinsko područje (*decimi vini de Vugra*), gdje desetinu s tih gorica dijele biskup i kaptol, kmetovi posjeduju 8 vinograda s kojih u prosjeku dobivaju (68): " a rodilo je tih godina (1493.-1514.) oko 15.000 vedara vina (930 hektolitara)". U tom istom vremenskom razmaku broj vinograda u Prigorju (uračunati su i iz S.Prigorja) je u prosjeku iznad 200. (69). U rodним godinama urod se je penjao čak na oko 25.000 vedara. Na biskupskom vlastelinstvu Ugra vino je tom razdoblju najvažniji proizvod, pa je tako selo G.Vugrovec od 1439.-1514. davalo na ime vinske desetine zagrebačkom biskupu 2717. vedara vina- oko 1700. litara (70). Uzgoj vinove loze je i tijekom XVI. stoljeća bilo glavno zanimanje vugrovečkih kmetova (71): "u vugrovečkim goricama

pobirana je ova količina desetina vina (u vedrima)-1531. godine u Blaguši 22 (13 litara) Kašinska Sopnica 5,5 (3,5 litara), Kučilovina 84,5 (52 litara), Gornja Vugra 396,5 (245 litara), dok je je urod 1599. dosta slabiji (ne navodi se uzrok)- Blaguša ne plaća ništa, Kašinska Sopnica 5,5 (3,5 litara), Gornja Ugra 71 (44 litre)'. Cijena vina u tom periodu je raznolika, pinta vina (oko 3 litre) u Zagrebu 1512. godine plaća se 1-1,5 denar, dok je Hrvatski sabor 1538. odredio da pinta vina bude ograničena na dva denara. Zanimljivo je isto tako pratiti cijenu vina od 1548. godine - 2,6 denara do 1593. godine - 12 denara (72): "ona je 8-10 puta skuplja nego 1512. godine, 6 puta nego 1538, 3 puta nego 1558/9 godine". Izgleda da je povećanje cijena vina utjecalo i na povećanje broja vinograda (XVII. stoljeće) u Vugrovečkim goricama, gdje se sada na ime vinske desetine pobire (73): "...1600. godine 787 vedara (487 litara), 1615. godine 945,5 (586 litara), 1680. godine 1094,5 (878 litara)'. Osim vinske desetine ovdje biskup pobire (u prvoj povici XVII. stoljeća) vinsku daču zvanu "darovščinu" (74): "pa je tako 1529.-1638. godine pobirao s 120-130 vinograda oko 170-180 vedara vina".

Zagrebački kaptol ima u Sesevetskom Prigorju svoj posjed (u zajedničkom vlasništvu), koji se spominje u povijesnim izvorima u XVI. stoljeću pod imenom Štibra (to smo već ranije naveli). Na tom posjedu kaptol ima gorice (Cerje, Oporovec...) koje su (75): "činile u XV i XVI. stoljeću posebno desetinsko područje". Desetina s toga područja je u cijelini pripadala zagrebačkom kaptolu (Decimi vini solius Capituli). Godine 1502. u Štibri kaptol ima 64 vinograda, s kojih na ime vinske desetine je dobio (76): "oko 285,5 vedara vina desetine vina (175 litara vina)". I ostala sela na kaptolskim posjedima daju vinski desetinu, ali mi smo kao primjer uzeli jedno biskupsko i jedno kaptolsko vlastelinstvo (Vugrovec-Štibra). Osim obvezne vinske desetine podložno stanovništvo u Sesevetskom Prigorju moralo je

plaćati i gornicu (77): "...to je redovita vinska dača, obično se određivala prema veličini vinograda..., gornica se u izvorima naziva katkada zemljarina (terra-gium), jer se smatrala podavanjem od zemljišta na kojemu se nalazi vinograd..., javlja se i pod drugim nazivima-kao porez na gorice (tributum montis), gorička dača, (montales), gorščina, gorno, dača suho vedro i t.d.". Od svakog kmetskog vinograda morao se još davati

jedan kopun, a broj vedara, obveznih, vina na ime gornice kretao se između 1-8 vedara. Gornica na posjedu Zagrebačkog kaptola u XVI. stoljeću nije se davala, a kao razlog za nepobiranje ove dače J. Adamček navodi slučaj s vinogradima u Prepuštovcu. Oni su po toj dači (kmetovi) (78): "davali prvotno desetinu i devetinu vina (decimum et nonum cubulus) što se računalo kao podavanje za desetinu i gornicu (pro decimum scilet et terragium)..., to je kmetovima bilo previše pa su

masovno počeli napuštati obradu vinograda..., da bi zaustavio napuštanje obrade vinograda zagrebački kaptol u Prepuštovcu ukida terragium..., umjesto toga kmetovi su dužni davati samo dva kopuna". Istovremeno je redovita vinska desetina kaptolskih serva (79): "pretvorena u procentualno podavanje. Umjesto pedeset vedara vina servi su bili prema novim odredbama dužni davati samo desetinu i i devetinu vina". U XV. stoljeću javlja se prvi puta u Zagrebačkoj županiji ekvivalent za desetinu vina i devetinu vina koji je (80): "bio blizak tekućoj vrijednosti vina, jer je za Zagrebačku županiju unešena odredba da se desetina vina može plaćati na dva načina ili s 1 denarom dvije pinte ili po tekućoj vrijednosti na tržištu". Godine 1475. u desetinskom kotaru Glavnica uvodi se isto tako stalni novčani iznos (81): "za svako desetinsko vedro plaća se 6 denara". Konačno, 1490. godine na Saboru za izbor kralja poslije smrti M.Korvina u Budimpešti (na Rakoš polju) postignut je sporazum između zagrebačkog biskupa Osvalda (1466.-1499) i slavonskog plemstva (82): "da se za svake dvije pinte desetinskog vedra plaća 1 denar".

Početak XVI. stoljeća, vinogradi koji su bili u vlasništvu kmetova, nisu bili dio zajedničkog fonda selišta, već su bili (83): "regulirani registrima gornica (isto tako i na posjedima Zagrebačkog kaptola) i od XVI. stoljeća počeli su se individualno određivati za svaki vinograd GORNIM LISTINAMA (litterae montanisticae)". Kao gornica (ius montanum) pobirala se na istom vlastelinstvu samo na kanoničkim posjedima (86). O gornici, kao vinskoj daći, J.Adamček je zaključio da je ona bila (85) najvažnija daća na svjetovnom feudalnom posjedu..., zagrebački biskup i kaptol ne pobiraju gornicu, koja se negdje doduše ubirala kao devetina, ali je ubrzo ukinuta (vidi u slučaju Prepuštovca)..., isto tako negdje se uz gornicu daje pijetao, pilici, novac, dovoz kolja za vinograd, dužice za bačve ...". U XIX. stoljeću, nakon proglašenja Hrvatskog sabora od 25. studenog 1848. godine (86): "seljaci smatraju da su gornji vinogradi sastavni dio njihove baštine, koje je sada postalo slobodno vlasništvo njihovo i nisu htjeli više da daju gornicu, cinž i kopune". Sam ban, a i Sabor, su odgovorili seljacima (87): "da desetina koja se daje kleru nije crkvena desetina, ona je ukinuta, a ostala je ova vinogradarska koja se daje duhovniku kao GORSKOM gospodinu, t.j. kao vlastelinu koji je korisnik crkvene zemlje". Tijekom XIX. stoljeća, a naročito poslije ukaznog zakona (patenta) iz godine 1853., između seljaka i vlastele vode se mnogobrojne parnice oko vlasništva vinograda i problema gornice (88): "... nemiri seljaka su bili nastali ponajviše oko davanja vinogradske desetine". Problem je bio u tome, što su seljaci dalje smatrali da Crkvi (biskupu, kaptolu) ne trebaju davati crkvenu desetinu, jer je ukinuta, dok Crkva smatra da je može ubirati na svojim posjedima kao duhovni vlastelin. Postojao je i drugi oblik ubiranja vinske desetine, tako da svjetovni vlastelin otkupi crkvenu vinsku desetinu za određenu svotu novaca, a ono što ubere iz vinograda na ime vinske desetine pripada njemu. I tu je također dolazilo do sukoba s seljacima. Tako su 1861. godine seljaci iz sela Blaguše odbili davati vinsku desetinu Fridrichu Restfortu s gospoštije Ferljur i vode s njim sudski spor, jer da je (89): "tražena vinska desetina crkvena, koja je ukinuta, a ne tergijalna". Isti problem davanja gornice javlja se i na gospoštiji Vugrovec 1876. godine, gdje su seljaci morali poslije 1848. godine davati gornicu ili je plaćati u novcu zagrebačkom biskupu (90): "mogla se je gornica davati i u novcu. To je gospodčina koristila za sebe i određujući veće cijene po litri vina-ako je vino bilo po tri forinte morali su ga ljudi plaćati po osam

forinti. Krvoločan je provizor Đuro Vugrinčić osim toga uz pomoć općinskog suca S. Pavlovića i bilježnika F. Kočaja krivotvorio zadužnice nepisanim seljacima, a neplaćeni i nepravedni dugovi utjerali su se sudskim putem". Problem plaćanja gornice uzrokovao je u Vugrovcu bunom, a njen tijek je opisao A. Galović-original njegova rukopisa bune čuva se u MP (91). Međutim, Vugrovčani su se i ranije bunili, u svezi s plaćanjem crkvene vinske desetine, pa se je tako njihova općina 1407. godine žalila biskupu Eberhardu (92): "zbog količine podavanja vina". Godine 1419. Vugrovčani se žale, jer osim desetine vina (93): "moraju prevoziti u Dubravu. Čazmu Ivanić vino koje je biskup prikupio desetinom u Vugrovečkim goricama". Usprkos svim ovim porezним obvezama vinogradarstvo je tijekom idućih stoljeća ostalo je i dalje glavno zanimanje Vugrovčana. Kada je u XIX. stoljeću filoksera poharala i vugrovečke gorice, dolazi do stagnacije u uzgoju, ali se Vugrovčani nisu predali. Ondašnji vugrovečki učitelj, Đuro Popović, koji je imao svoj vinograd u Vugrovcu, počeo je primjenjivati nove spoznaje o uzgoju vinove loze, pa je tako u vrijeme haranja filoksera putovao u Sloveniju (94): "a bio je veoma zabrinut naš Popović kako da se opet podigne vinogradarstvo u Vugrovcu, putovao je godine 1891. na Bazel s nekoliko drugova, da tamo vidi uspjeh američke loze i time potakne svoje seljake na ozbiljan rad. Ozbiljan, svojim primjerom i riječi mnogo je doprinjeo razvoju vinogradarstva u Prigorju".

Isto tako, kao i učitelji u Sesevetskom Prigorju, župnici ovdašnjih crkvenih župa bavili su se gospodarstvom i vinogradarstvom, te su svojim savjetima i primjenom novih spoznaja utjecali na svoje župljane u svezi obrade i zaštite vinograda (95). Kašinski župnik Nikola Medvedec (1893.-1903.) piše u spomenici župe (96): "Mještani Kašine su se primili obnove svojih vinograda, jer je već deset godina kako je haraćila trsna uš (filoksera), te se sada sadi američka loza". Sam župnik dobio je 1895. (97): "od Nadbiskupskog duhovnog stola 750 forinti za obnovu vinograda, za sadnju američke loze na dva rala vinograda..., već 1898. vino je bilo izvršno, iz župnog vinograda je dobiveno 65 vedara vina". Naročito je bila obimna berba u Kašini 1907. godine, kako izvješćuje ondašnji župnik Hok (98): "...u poglavito je urodilo izvanredno jako i fino vino, kako dobrog se niti najstariji ljudi sjećaju. Ja sam dobio oko 120 akova, a gsp. kapelan 40, a crkva oko 6 hektari". U spomenici je također zapisano, da je tijekom I. svjetskog rata došlo do stagnacije u vinogradarstvu, ne samo u Kašini, već i u cijelom Prigorju (99): "godine 1914. vino je mnogo propalo, radi silnih kiša, jer nije moglo dozrijeti, godine 1915. bila je za gospodarstvenike vrlo loša-silne ljetne suše, još silnije jesenske kiše onemogućile su spremanje krme, dozrijevanje kukuruza, a uništile su bar jednu trećinu vina". Seljaci su prodavali vino, iz spomenice isto tako saznajemo i cijenu, ondašnju, vina (100): "za vedro vina godine 1900. dobivalo se 8-12 forinti, slijedeće, 1901. već upola manje, od 4-6 forinti". U ratnim i poratnim godinama cijena vina se je naglo povećala (101): "1916. godine stoji 1 kruna, 1917. između 8-10 kruna, 1918. godine 15 kruna, 1919. godine 17-18 kruna, (mošt po 14 kruna)".

Godine 1936. u ondašnjoj općini Sesevete (102): "kao posljedica vinske krize osnovana je u vinogradarskom području općine Prva vinogradarska zadruga Prigorskih vinogradara u Prepuštvu. U zadrugu se je učlanilo 68 vinogradara s čitavog područja bivše općine Belovar-Moravče..., već 1937. godine zadruga je skladištila vino po privatnim podrumima, godine 1938. u podrumu škole u Kašini.

Već iduće godine, 1939., sagrađen je vinski podrum po uzoru na podrum Vinarske škole u Kölnu. Danas je to ugostiteljski objekt poduzeća "Zagrebački plavi". Nažalost, najstariji izvori ne spominju, kada govore o vinogradima, trgovini vinom, vinotočju, o vrsti vinove loze u sešvetskom Prigorju. Zelinski župnik D. Stražimir, izdao je 1870. godine knjigu "Vinogradar" u kojoj preporuča prigorskom pučanstvu da sadi ove sorte grožđa (103); "od bijelih vina-talijanska grašica, moslavac (starina, šipelj, krhkopetec), zelenika, a od crnih vina- kosovina, kadarka (braničevina, kapčina), osobito kod naših seljaka omljubljena, jer jako dobro rodi, dobro se drži i daje tečno, ruso vino..., za kućnu porabu osobito mnogo vrijedi". U djelu "Vina banovine Hrvatske" piše da su (104): "obronci i brežuljci Zagrebačke gore, sjeverozapadno od ceste Zagreb-Varaždin prepuni rodnih vinograda. Odatle potječu u Zagrebu mnogo tražena PRIGORSKA vina. Na dobar glas došla su ta vina još prije nego što je filoksera uništila vinograde i sačuvala ga sve do danas. Od odlika loze najraširenija je Kraljevina, koja se ovdje naziva Imbrina, talijanska graševina, Plemenka i Belina..., osim pod nazivom Prigorska vina dolaze ova vina u trgovinu još pod nazivom poznatijih vinorodnih mjesta ili predjela. Tako su poznata vina...MORAVEČKA, KAŠINSKA, VUGROVEČKA. Svega pod vinogradima ima oko 3000. ha s godišnjim prihodom od 50. hl. po hektaru".

Proizvodnju kvalitetnih sorti grožđa i vina, slijedeći stoljetnu tradiciju, nastavlja se i danas u Sešvetskom Prigorju. Doduše, to nije danas glavno zanimanje pučanstva, ali osnivanjem niza privatnih i porodičnih vinarija nastoji se još više unaprijediti proizvodnja i na taj način i dalje pronositi glas stoljetne kvalitete proizvodnje vina u Sešvetskom Prigorju.

Tradiciju proizvodnje kvalitetnih vina danas nastavljaju porodica Frljak u Sesvetama i porodica Galović u Vugrovcu. Djed gsp. D.Frljaka, Đuro Frljak 1863-1950.) na svojem vinogradu u G.Drenovi uzgajao je imbrinu (kraljevinu), dok je njegov sin Nikola Frljak (1922-1996) uzgajao graševinu, šipon, rajnski rizling, traminac. Današnji vlasnik, Dragutin Frljak uzgaja iste loze, od ove godine i chardonnay. Na izložbama vina Sjeverozapadne Hrvatske on je za kvalitetu svojih vina dobio niz diploma. Porodica Galović iz Vugrovcu isto tako nastavlja vinogradarsku tradiciju svojih predaka-Vid Galović je 1928. godine dobio nagradu za kvalitetu svoga vina u Sv.Ivanu Zelini, zatim 1936. na VII. izložbi i sjmju

kvalitetno vino

RIZLING RAJNSKI

suho

1997

FRLJAK

0,75 l
12,02 %vol

ZELINSKO VINOGRORJE • KONTROLIRANO POKRETLI
Čuvanje: Mračan hlad, 10-15°C, izbj. svjetla i vlaž.

IZLOŽBENI POKRETLI
FRLJAK U VAŠEM VINOGORJU

Hrvatska

FRLJAK

1996

12,3 %vol

SUHO
KVALITETNO VINO
MOSLAVAC
ŠIPON

ZELINSKO VINOGRORJE • KONTROLIRANO POKRETLI
Čuvanje: Mračan hlad, 10-15°C, izbj. svjetla i vlaž.

IZLOŽBENI POKRETLI
FRLJAK U VAŠEM VINOGORJU

PROIZVEDENO U HRVATSKOJ

vina Saveza hrvatskih vinogradara i voćara "srebrnu" diplomu kojom se "posvjedočuje, da je porota za ocjenu vina odlikovala njegove izložke". Stjepan Galović je na I. Poljoprivrednoj izložbi u Sesvetama (1955.) sudjelovao s "groždem i vinom" i nagrađen sa 10.000 dinara. Na izložbi Prigorskih i Zagorskih vina /Zelina 1972/ za kvalitetu svog vina (graševina) dobio je srebrnu plaketu.

Do sada smo iznosili povijest ratarstva i vinogradarstva u Sesvetkom Prigorju, kao glavnom zanimanju pučanstva u ovome dijelu Hrvatske kroz stoljeća. Naveli smo, da kroz Sesvetsko Prigorje prolaze tri prirodna pravca, kojima su već u antici i srednjem vijeku prolazile vrlo važne prometnice koje su to ostale i danas. Uz te prometnice smjestila su se vrlo rano sela, trgovišta. Pučanstvo Sesvetskog Prigorja moralo je negdje iznositi i prodavati viškove svojih ratarskih i vinogradarskih proizvoda, kupovati one predmete i robu koju nisu proizvodili.

Ovakvi poslovi jedino su se mogli vršiti na sajmovima i dnevnim trgovima. U srednjem vijeku pravo održavanja sajmovaja je kraljevski privilegij. Kralj je davao kraljevski privilegij feudalcu (LITTERAE NUNDINALES), kojim je on sticao pravo da određenog dana u godini održava sajam i ubire sajamsku pristojbinu. Ovakvi privilegiji se dijele (105): "na pravo održavanja godišnjih sajmovaja (nundinae annuae) i tjeđnih trgova (forum domadale). Najraniji povijesni izvor, koji govori o održavanju sajma (trga) u Sesvetskom Prigorju je privilegij (povelja) zagrebačkog biskupa Mihajla (1295.-1301.). Tom poveljom on daje niz povlastica, kako on navodi, građanima naše slobodne varoši Vugre, a između inih se navodi i održavanje slobodnog trga kojeg Vugrovčani mogu održavati (106): "bez ubiranja bilo kakve pristojbe..., na taj trg neka dodu svi koji budu željeli u subotu i ako im se sviđi neka ostanu do ponedjeljka u podne". Očito da biskup želi potaknuti trgovinu i priliv novih doseljenika u Vugrovec, ali za nas je interesantniji dodatak ovoj dozvoli (107): "na štetu ili ometanje sajma koji naša braća iz Zagrebačkog kaptola imaju od starine u Kašini... "Iz ovog se vidi da je sajam u Kašini se održavao još ranije nego u Vugrovcu, ali ne znamo od koje godine i koliko sajmovaja godišnje.

Današnje mjesto Sesvete je u XIII. stoljeću bilo smješteno na kaptolskom posjedu "Terra Casina", koje se prvi puta spominje u ispravi kralja Andrije iz 1217. godine. Same Sesvete su se smjestile na križanju dviju vrlo važnih srednjovjekovnih prometnica u Hrvatskoj (vidi str. 1 i 7). U Statutu zagrebačkog kaptola (1334.) piše da kaptol posjeduje selo kod crkve Svih Svetih (item villam apud ecclesiam Omnium Sanctorum). Isti izvor spominje i sesvetsku crkvu, određujući joj točan položaj (108): "Item ecclesiam Sanctorum Omnium circa magnum viam" (onda crkva Svih Svetih uz veliku cestu). Ova dva izvora nam ukazuju na izvanredan položaj sela - nalazi se uz crkvu, pored koje prolazi velika kraljevska cesta (magna via regis). To nam potvrđuje i R. Gajer (109): "očito je također, da su se tih 6 sela... Kašina, Sesvete smjestilo duž najvažnijih srednjovjekovnih prometnica u ovom kraju, većina uz cestu koja od Susedgrada preko Zagreba ide dalje na istok, a jedno, Kašina, na vrlo važnoj cesti koja preko Kašinskog prevoja je vodila iz Zagreba u Zagorje". Selo Sesvete vremenom su postala "istočna vrata" Zagrebačke županije, gdje je već 1343. godine ban Mikac postavio mitnicu i ubirao maltarinu. Sesvete uskoro postaje trgovište, jer je Zagrebački kaptol dobio 1458. godine privilegij, da on postavi mitnicu i ubire maltarinu. Prihodi od maltarine (110): "vrlo su važni za ocjenu intenziteta seljačke trgovine oko Zagreba". Međutim, Kaptol je ubrzo

Povelje kralja Matije Korvina (1475.) kojim Sesvete dobivaju pravo održavanja tri sajma godišnje i dnevnog trga

(1478) premjestio mitnicu u Cerje, jer je još 1475. godine od kralja Matije Korvina dobio privilegij za održavanje triju godišnjih sajмова i tjednog trga u Sesvetama. Naime, održavanje sajмова i dnevnog trga donosilo je višestruku materijalnu korist Kaptolu (111): "jer se naplaćivala sajamska daća od robe koja se na sajmovima kupovala i prodavala. Sajmovi su, međutim, bili i mjesto na kojima se okupljenom narodu moglo prodati velika količina vina i drugih proizvoda. Za vrijeme održavanja sajмова u pravilu se je prodavalo samo vlastelinsko vino". U sajamskom privilegiju iz 1475 kralj Matija Korvin (112): "podjeljuje posjedu Sesvete povlastice održavanja sajмова na blagdan Sv. Filipa i Jakoba, u nedjelju prije blagdana Sv. Margarite, na blagdan Sv. Bartola Apostola i Sviiju Svetih, zatim povlasticu tjednog trga svake srijede". Ovaj privilegij je potvrdio kralj Rudolf II. godine 1602 svojom poveljom, ali je dozvolio samo tri sajma godišnje (113): "sajamska povlastica u posjedu Sesvete na Blagdan Sv. Đurđa mučenika, uznesenja B.D. Marije i Sviij Svetih, zatim u nedjelju prije Sv. Margarete te tjedni sajam svakog utorka". Kralj Franjo II. (1804.) na molbu Zagrebačkog kaptola potvrđuje ove dotadašnje privilegije kaptola za održavanje sajмова i trga, ostavljajući iste datume godišnjih sajмова i tjednog trga, s dodatkom, da ako održavanje sajma pada na dan nedjelje ili na dan proštenja, tada se održava slijedeći dan. Ova tradicija dnevnog trga (tržnice) i sajma održana je u Sesvetama do danas. Tržnica i danas postoji, nedaleko crkve, dok se sajam održava jedanputa na tjedan, na prostoru između sela Jelkovec i Sesveta. Uskoro će, nakon 523. godine postojanja održavanja trga i sajma, Sesvete dobiti novu, modernu tržnicu koja svojim položajem, uz prometnicu vezanu s gradom, u trgovačkoj zoni, na križanju međunarodnih pravaca Srednje i Južne Evrope (ove su postojale još u

srednjem vijeku, kako smo više puta naveli) predstavlja jedno od najljepših arhitektonskih ostvarenja u Zagrebu. Razni sadržaji oblikovani su i uređeni po evropskim i američkim standardima, prostiru se na oko 20.000 m², dok sama tržnica zauzima prostor oko 30.000 m². Izgradnju ove tržnice financira sesvetsko poduzeće "PRIGORKA".

Još dva sela u Sesvetskom Prigorju dobila su kraljevske privilegije za održavanje sajma. Godine 1652, na dan 30. rujna dozvolio je kralj Ferdinand II, poveljom izdanom u Pragu, Aleksandru Mikuliću od Brokunovca (Brokunjevca) da smije držati u selu Moravču (villa Stae. Trinitatis de Marocha), kod crkve Svetog Trojstva, tri sajma godišnje i to (Klalić, VAZ, -1903): "prvi na nedjelju Sv. Trojstva; drugi prvi dan mjeseca rujna, tj. na god. S. Egidija i treći na dan Sv. Bartholomea apostola ili u nedjelju poslije Sv. Bartolomeja. Uz to još svake mlade nedjelje: "Šašinovec je dobio pravo održavanja sajma 1738. godine, kada je kralj Karko III, na molbu baruna Sigmunda Bernarda Sinersberga, zagrebačkog prepozita, podijelio pravo godišnjeg sajma na njegovom (prepozitskom) prediju Šašin (Šašinovec) na dan 3.V i dan prije i poslije toga "s marvinskim sajmom".

Rimski Nalazi s Kuzelina (šasti)

Tragovi obrtništva u Sesvetskom Prigorju pronađeni su na arheološkom lokalitetu Kuzelin nedaleko sela Moravče. Istraživanja na tom lokalitetu već 20. godina vodi prof. V. Sokol, ravnatelj MP. Ovdje su pronađeni mnogi željezni predmeti iz rimskog perioda-svrkla za drvo, dljetja, šila, poljoprivredni alati-motike, rala. O obrtima u Sesvetskom Prigorju u srednjem vijeku (XIV-XV stoljeće) nemamo povijesnih izvora, što ne znači da ih nije bilo. Kmetovi na posjedima Zagrebačkog kaptola i biskupa morali su kanonicima ograđivati kurije i vrtove, sagraditi sjenice ali zato nije bilo potrebno biti tesar (114). Svaki je kmet znao napraviti ogradu, posude iz drveta i sl., (115): "osnovni lončarski, postolarski i krojački proizvodi potjecali su iz lokalnih seoskih izvora". Ostalim obrtničkim proizvodima Sesevečani i Prigorci snabdijevali su se u Zagrebu, a tijekom XIX. i XX. stoljeća u Sesvetama i još nekim mjestima Prigorja. Mi smo, usprkos svemu što smo naveli, uspjeli pronaći jednog "profesionalnog" obrtnika iz XIV. stoljeća, porijeklom iz Prigorja. To je Stjepan iz Kašine, krojač (Stephanus de Cassina, sartor) koji se spominje u jednom izvoru iz 1397. godine (MHCZg-I-383, doc.397). Drugi podatak o obrtništvu potječe iz 1608. godine, kada je u selu Sesvetski Kraljevec živjela grupa LONČARA, koja je Kaptolu kao daću morala dati svoje

proizvode u vrijednosti 40-50 ondašnjih denara(116). Obrtnici se počinju brojnije spominjati u XIX. i početkom XX. stoljeća. Prvi sesvetski obrtnik, po matičnim knjigama iz matičnih knjiga sesvetske župe je bio Nikola Fanjek, krojač (1858). Odmah zatim pojavljuju se kovači, koji su najbrojniji, spominju se od 1881. postolari i čizmari od 1882, dok je prvi pekar zabilježen 1902. godine. Udruga Sesvetskih obrtnika osnovana je 11.XI.1973. godine, učlanilo se je 86 obrtnika. Prvi predsjednik je bio Petak Ivan, podpredsjednik Tomljanović Mato, tajnik Baričević Đuro, blagajnik Josip Čurković, dok je predsjednik Nadzornog odbora bio Željko Badel.

Na sajmovima i trgovima Sesvečani su međusobno trgovali i prodavali svoje poljoprivredne proizvode. Ostale neophodne predmete i proizvode kupovali su u trgovinama od kojih je u početkom XX. stoljeća najveća bila u Sesvetama-trgovina Gustava Weinbergera. Njegova kuća, u kojoj je bila trgovina i gostionica je danas na trgu D.Domjanića br.2 (nekad Sesvete br-23). Sagrađena je 1905. godine, do svoje smrti 1917. godine on je s svojom suprugom Herminom vodio trgovinu mješovite robe i gostionicu. Od 1917. -1940. gostionicu vodi njegova žena Hermina, a trgovinu do 1930 Tomislav Lisak. Zatim je preuzima Miroslav Kos iz Sv. I. Zeline, pa onda Ivan Frjak koji je vodi do 1944. godine. Nakon II. Svjetskog rata ovu trgovinu preuzima Poljoprivredna zadruga Sesvete, zatim Agrocentar. U ostalim prostorijama je bila apoteka, zatim poljoprivredna apoteka, pa pošta. Danas je u tim prostorijama prodavaonica "Duhan" i frizerski salon. Iz bogate korenspondencije Gustava Weinbergera, (dio u MP) vidi se da je on nabavljao robu diljem ondašnje A-Ug. monarhije.

Kuća Gustava Weinbergera, trgovina i gostionica

Industrializacija "prodire" u Sesvetsko Prigorje u prvoj polovici XX. stoljeća, kada se u Sesvetama podižu industrijski pogoni: mesnatih preradevina (Rabus) i octa (Badel). Prvo industrijsko postrojenje Sesvete su dobile u srpnju 1898. godine, kada je započela izgradnja "Tvornice mesnate robe i masti, dioničko društvo u Sesvetah". Prvi ravnatelji su bili Hinko Dedem i Josip Schmidt, a tehnički upravitelj Gustav Burkert. Prema podacima iz ondašnjeg tiska, ova tvornica je bila 1915. godine: "stara, napuštena i već sasvim nemoderna tvornica suhomesnate robe" (117). Te iste godine tu je tvornicu kupila tvrtka "Kata Rabus i sin", vlasnici Tvornice salame i suhomesnate robe iz Zagreba. Još je otac F. Rabusa godine 1871. otvorio u Zagrebu prodavaonicu (i obrt) suhomesnate robe i kobasica "Rabus" na

uglu Ilice i Preradovićeve ulice. Ta tvrtka je 1895. registrirana kao "K. Rabus i sin" (zapisnički broj sudbene odluke 22481, tekući broj tvrtke i podbroj 206 a), s glavnim nastanom u Zagrebu, Ilica br.5 i podružnicama u Ilici br.64, Petrinskoj br.5, Nikolićevoj br.6. Vlasnici tvrtke su Kata Rabus i Filip Rabus, s pravom potpisa pojedinačno. Glavni obrt je kobasičarski. Ova tvrtka je na zagrebačkoj "Gospodarskoj šumarskoj jubilarnoj izložbi Hrvatsko-Slavonskog gospodarskog društva" godine 1891. imala: "svoju kušaonicu te je neki nepoznati statističar izračunao da su u svemu (i kobasičar F.Neidhart) prodali toliko frankfurtera (hrenovki) da bi u jednom komadu dohvatilo 80 km". Tvrtka uskoro kupuje kuću u Nikolićevoj ulici i započinje, nakon nekoliko godina, već s tvorničkom proizvodnjom. Godine 1902. umire Kate Rabus i tvrtku preuzima Filip Rabus. Svoje proizvode "Rabus" izvozi u sve dijelove A-Ug. monarhije, a prije I. Svjetskog rata zapošljavala je oko 200 radnika, u Zagrebu ima 8 podružnica / prodavaonica) i predstavništva u svim većim gradovima ondašnje monarhije. Uslijed velike potražnje njihovih proizvoda, širenja tržišta kupljena je (to smo već naveli uvodu) 1915. godine stara tvornica u Sesvetama. Nakon pet godina (1920.) ona je "pregradnom i dogradnjom postala moderna tvornica suhomesnate robe, te je danas jedna od najvećih i najmodernijih poduzeća te struke u domovini" (118). Sagrađena je na prostoru od preko 30 jutara, uz željezničku stanicu u Sesvetama. Opremljena je bila najmodernijim strojevima

koji se odnose na tu struku (u to doba), sam posao (119): "se obavlja na način diobe, tako da svaki radnik obavlja njemu dodijeljen posao, te se kuhanje mesa i kobasica, parenje svinja i rezanje mesa, talenje masti obavlja sve sa parom i električnom snagom. U hladionicima su postavljena dva stroja za hlađenje, koji proizvode 160.000 kalorija, pa posebna tvornica leda može na dan proizvoditi 5000 kg. leda. Tvornica može u danomice preraditi 300-500. blaga i svinja. U hladionicama se može smjestiti 30 vagona soljene i zaklane stoke. Za pogon služi parostroj od 200 KS. Dva dinamom stroja, svaki po 45 KS, daju snagu za pogon električnih motora, a posebni akumulatorski uređaji daju svjetlo za cijelu tvornicu, sve stambena zgrade za činovništvo i radništvo" (120). Godine 1929. tvrtka "K.Rabus i sin" prenosi se, pod istim nazivom, iz registra inokosne u registar za društvene tvrtke, novi suvlasnici postaju Vili Schneider-Hafer, Ivan Kovač i Josip Schmidt, a prokurista tvrtke je postao

Milutin Žerić iz Zagreba. Iste te godine u registar se upisuje proširenje poslovanja, tvrtka se bavi kobasičenjem i prodajom masti, prodajom salama, kobasica i suhomesnate robe, svježeg mesa i svježe slanine. U 1930. se još više povećava asortiman proizvoda, tvrtka se sada bavi i: "rasparčavanjem i prodajom svake vrste mesa u svježem ili sušenom stanju ili načinom konzerviranim mesom", nadalje divljači te razne delicatose kao maslac, konzervirane ribe, razne konzerve", (iz registracije tvrtke). Te iste godine "Rabus" je proizveo svoj tehnološki najsloženiji proizvod, polukonzerviranu šunku pod imenom "EUROPAHAM", koju je prihvatilo i vrlo izbirljivo tržište Engleske. Središnjica tvrtke je i dalje u Zagrebu, Nikolićeva 13-15, a podružnice su u Ilici 6 i 39, Jurišićevoj 28, Novoj Vesi 94 i na Gradskoj tržnici, box r.101. Tvornica izvozi svoje proizvode u sve zemlje srednje Europe, Njemačku, Francusku, Švicarsku, a kada se (121): "željeznički promet poboljša i uredi, moći će raditi s Holandijom i Belgijom". Sirovine su se nabavljale u Bačkoj, Srijemu, Banatu, ali i s lokalnog tržišta.

Mesna industrija "Sljeme" u Sesvetama osnovana je 15.XII.1946., dok je službeno tvrtka "K.Rabus i sin" dana 23.IV.1947. brisana iz registra (njen naziv) a u registar privrednih poduzeća, koji se vodi kod Ministarstva financija N.R.Hrvatske, upisuje se pod imenom "Tvornica suhomesnatih proizvoda Sljeme" iz Sesveta kod Zagreba. Ona nastavlja, na osnovi bogatog iskustvenog i tehničkog naslijeđa proizvodnju i još više proširuje i modernizira proizvodni program. Kapacitet svih proizvoda iznosi oko 180000 tona raznih proizvoda godišnje: svježe meso, polutrajne, barene i kuhane kobasice, salame, trajne i polutrajne konzerve, jestive masti. Tvornica stočne hrane "Sljeme" osnovana je isto 1946., u Zagrebu, Heinzelovoj ulici pod imenom "Krma", a 1949. seli se na lokaciju u D. Sveticama (u Zagrebu) pod imenom "Kopčić". U tom periodu to je bila prva tvornica stočne hrane u ondašnjoj Hrvatskoj. Zatim se seli u Sesvete gdje u svibnju 1966. godine je puštena u pogon tvornica stočne hrane kapaciteta 100.000 tona. Za proizvodnju stočne hrane upotrebljavaju se krmiva s domaćih poljodjeljskih površina, a receptura se izrađuje prema najvišim standardima i na osnovi najsuvremenijih postignuća iz područja životinjske ishrane. Svinjogojska proizvodnja je temelj cijelog kompleksa

poduzeća "Sljeme", jer osigurava kontinuirano kvalitetnu sirovinu za rad mesne industrije i uzgoja kvalitetni rasplodni materijal za vlastite potrebe i širenje proizvodnje u suradnji s selom. Na danšnjoj lokaciji svinjogojska farma je počela s uzgojem 12.X. 1966. godine, a izgradnja farme se je temeljila na najsuvremenijim dostignućima tehnologije uzgoja svinja. Optimalni kapacitet farme iznosi 70.000 tovljenika godišnje, a matično stado broji 5000 grla. Posebna pažnja posvećena je uvozu kvalitetnih rasplodnih grla (Engleska, Nizozemska, Švedska). Potomci ovih visoko kvalitetnih svinja, prilagođeni selekcijom našim uvjetima ishrane i uzgoja dobivenisu su tovljenici čija kvaliteta mesa garantira poznatu "sljemensku" kvalitetu svježeg mesa i mesnih preradevina. Preradom ovog kvalitetnog mesa dobivena je čuvena šunka "Zagreb" koja je dugo godina bila osnovica izvoznog programa "Sljemena"-u SAD je izvezeno u vrijednosti 5 miliona USA dolara. Izrađen je i program stvaranja nukleus reprocentra koji će biti osnovica buduće svinjogojske proizvodnje od 250.000 komada tovljenika. Danas "Sljeme" s svojim visokostručnim tehnološkim timom, vlastitim laboratorijem za kontrolu ispravnosti proizvoda, krmivom s našeg područja, vlastitom farmom svinja, savremenom tehnologijom je proizvođač zdrave hrane vrhunske kakvoće ali i "domaćeg štihla" koji se temelji na 125 godina iskustva i tradicije proizvodnje subomesnate robe. Ovu posebnost i odlike "Sljeme" proizvoda potrošači vrlo brzo uoče i prepoznaju, tako da se danas s široke palete subomesnatih proizvoda "Sljemena" smiješi uvijek vječno mlad Jankić, maskota tvrtke "Sljeme" i poručuje "DOMAĆE JE DOMAĆE - SLJEME KAO DOMAĆE".

Tvornica mesnog brašna "Agro-proteinka" nalazi se u Sesevskom Kraljevcu. Građena je od 1981.-1984. godine. Odmah po dovršenju i puštanju u pogon zaposleno je 70 radnika. Danas je to najveći proizvođač proteinskih krmiva i tehničkih masti na području Hrvatske. Istovremeno se prerađuju otpadni produkti animalnog podrijetla u vrijednu sirovinu za prehranu životinja (kvalitetno mesno, mesno koštano brašno) i tehnička mast, koja se koristi u kozmetičkoj, farmaceutskoj i drugim kemijskim industrijama (sapun, deterdenti) s velikim mogućnostima plasmana na domaćem i vanjskom tržištu. Tvornica je tako tehnički opremljena, da tijekom dana prerađuje 180 tona animalnih otpadaka i proizvede 50 tona korisnih tvari. Na taj način ima veliku

ulogu i značenje u ekonomskom pogledu, ali i u ekološkom-iskorištava otpadne proizvode i time štiti okolinu, zatim u epidemiološkom-neškodljivim uklanjanjem otpadaka dolazi do preventive širenja zaraznih oboljenja kod ljudi i to posebno zoonoza. Vrlo važna je i epizootička komponenta- u posebnoj odjelu tvornice obavlja se obdukcija uginulih životinja (u zajednici s Veterinarskim fakultetom) i kontrola klaoničkih konfiskata-na taj način se suzbija stočna zaraza na terenu. Brza doprema svih sirovina je odlučujući faktor za optimalnu preradu ulaznih sirovina i dobivanje kvalitetnih gotovih proizvoda. Zbog toga je "Agroproteinka" opremila svoj auto-park suvremenim vozilima za transport sirovina kao i specijaliziranim vozilima za otpremu tehničke masti i raznih vrsta brašna. Proizvodi "Agroproteinke" (tehničku mast, mesna brašna), zahvaljujući visokoj kvaliteti, pronalaze svoju prođu na visoko zahtjevnim tržištima Slovenije, Austrije, Italije, Njemačke, Nizozemske i još nekim drugim zemljama. "Agroproteinka" misli i na budućnost, o mogućnosti uvođenja novih proizvoda izgradnjom novih postrojenja za preradu tehničkih masti u kiselinu, krvi u krvno brašno. Na taj način tvornica bi postala jedna tehnološko zaokružena proizvodna cijelina, koja bi svojim proizvodima se mogla i dalje uspješno boriti s konkurencijom na zahtjevnom domaćem i vanjskom tržištu.

inokosne tvrtke". Poslije 1948 godine ova tvrtka dalje nastavlja radom pod imenom "Industrija vrenja Sesevete". Godine 1950. fuzionirale su se Zagrebačka tvornica likera i vinarstva (ovo poduzeće je utemeljeno 1947. fuzijom poduzeća "Patria"-tvornica konjaka i finih likera Zagreb, "Pokorny"-tvornica likera Zagreb i A.A.Baker & Comp. u Zagrebu) i Industrija vrenja Sesevete u poduzeće pod imenom "Marijan Badel", tvornica likera i rafinerija. Sedam godina kasnije pripojeno je tom poduzeću Tvornica octa Zagreb (1958.) i njeno postrojenje preseljeno u Sesevete., gdje je s tamošnjim proizvodnjom octa objedinjena proizvodnja. Godine 1963. priključena je tvornica gaziranih i

Tvornica octa braće Badel u Sesevetama osnovana je 1930. godine u Sesevetama za proizvodnju sirovog alkohola, likera i octa. Upisan je 1939. godine u knjigu registra kao "proizvođač octa, hidriranje i dehidriranje octa, s glavnim nastanom u Sesevetah". Vlasnik tvornice su bili Slavko i Branko Badel, a od 1942 godine* se briše prvi član Branko Badel, pa se tako i prenosi u registar za

DOMAĆI
Brandy

Proizveden od
odabranog
vinskog destilata i
kvalitetnog alkohola

Badel
BRODARSKI BLAGOVJE
PRODUKT OF CROATIA

55 L

35 VOL.%

bezalkoholnih pića "Zagrepčanka". Od 1964.-1969. pripojeno je još nekoliko poduzeća, da bi 1974. formirani OOUR-i. Tako je formiran OOUR "Industrija vrenja" koji je ostao u Sesvetama. Ime tvrtke se mjenja 1979. godine u "Badel", radna organizacija za proizvodnju, promet i izvoz vina, alkoholnih i bezalkoholnih pića, mineralne vode i alkohola n.sub.o.OOUR-a, Zagreb Vlaška 116., u čijem sastavu je i OOUR "Industrija vrenja" Sesvete. Danas je to samostalna tvornica u privatnom vlasništvu-Badel d.d., Sesvete, Zagrebačka 23.

Obitelj Badel (otac Slavko, majka Marija, sinovi Marijan i Zdenko)

Godine 1949. u Sesevskom Kraljevcu osnovana je "Centralna mašinska radionica" u okviru Generalne direkcije za naftu i plin. Zaposleno je bilo ok 230 radnika i to je početak industrijske proizvodnje u Sesevskom Kraljevcu (u toj struci). Ime se mjenja 1952. godine, s prenamjenom proizvodnje u "TUNT" Tvornica uređaja za naftu i transport". Veliki napredak u razvoju industrijske proizvodnje u S.Kraljevcu počinje 25.I.1959. godine kada se je "TUNT" integrirao s "R.Končarom". Tijekom idućih 25 godina u sklopu tvornice "R.Končar" razvili su se: "jaki pogoni za elektrotermičke uređaje i aparate, transportnih sredstava, odljevaka od aluminijskih legura i SKLOPNIH POSTROJENJA". Danas je to Društvo Končar-sklopna postrojenja d.d., utemeljeno 1991. godine u vrijeme: "prelaska na tržišni sustav privredivanja i sljednik je poduzeća s 35 godišnjim iskustvom u proizvodnji transformatorskih stanica, te srednjenaponskih i niskonaponskih sklopnih blokova. Intenzivnim razvojem, te stalnim unapređenjem tehnologije osiguran je status vodećeg

hrvatskog proizvođača koje se može svrstati uz bok s najznačajnijim europskim proizvođačima za ovu vrstu opreme". U tvornici je zaposleno 195 radnika, od toga 39 s visokom i višom stručnom spremom. Svoje proizvode, visoko kvalitetne i ispitane u skladu s SIEC normama, ali i na zahtjev pojedinih nacionalnih, izvozi u brojne zemlje-Iran, Irak,

Njemačka, Nigerija, Rusija, Bjelorusija, Sudan, Kazahstan, Slovenija, BiH. Do sada je proizvedeno (1991-1998.) preko 20.000 sklopnih blokova niskog i srednjeg napona i 18.000 transformatorskih stanica. U ovoj godini sklopljen je ugovor za izgradnju transformatorske stanice u Saudijskoj Arabiji (izraditi će ih tri), cijeli posao iznosi 2,5 milijuna DM. Posao je dobiven, to se mora posebno naglasiti, u konkurenciji s vodećim svjetskim kompanijama poput Siemens i ABB-e. Do 2000 godine, kako je izjavio direktor Davor Mladina, tvrtka očekuje: "rast realizacije do 40-50.000.000 DEM godišnje s 250-300 ljudi, što bi značilo blizu 200.000 DEM po zaposleniku. Očekujem da budemo među prvih 100 poduzeća u Hrvatskoj i među 20-tak eminentnih proizvođača u Europi na području našeg asortimana".

Industralizacija je prodirala velikim koracima na područje Sessvetkog Prigorja poslije 1945 godine. Osim ovih navedenih tvornica i tvrtki, utemeljuju se i otvaraju druge, kao "Prigorka", "Termomehanika". Otvaraju se i auto radionice-servisi, kao "Autocentar Zubak" (otvorena 1978 u Kobiljaku, koja je danas velika autokuća za uvoz, prodaju i servis najpoznatijih evropskih i svjetskih proizvođača automobila-VW, AUDI). Tu su još auto kuće -predstavništva "Daewoo" (Bačić), "Suzuki" (Toš), "Kia", "Opel" (Rudman), "Mercedes" (Božević). U Sessvetama je sjedište "Europatrade" generalnog zastupnika firme "Samsung" (i drugih evropskih i svjetskih firmi). Otvorene su robne kuće-"Getro", "Merkur", "Oaza", te još niz specijaliziranih firmi i prodavaonica. Danas su Sessvete već postale dio grada Zagreba, ali su ostale središte Sessvetkog Prigorja u industrijskom i gospodarskom pogledu, koje ima vrlo značajnu ulogu u privredi i industriji grada Zagreba i Hrvatske.

Sesvete, prosinac 1938.

“PRIGORKA”

Još prije II. svjetskog rata na ovoj našoj lokaciji postojala je mala poljska ciglana. Bila je to proizvodnja malog kapaciteta pune opeke, a radilo se na vrlo primitivan način. Ljudi su glinu miješali, gazeći je nogama, zatim su ručno punili kalupe, a oblikovanu, sirovu ciglu slagali su u takozvane “griče” na prirodno sušenje. Nakon dva do tri mjeseca (ovisno o vremenskim uvjetima) cigla se slagala u peć gdje bi se pekla.

Nakon drugog svjetskog rata ta mala ciglana spaja se s Kotarskim mlinom u jedno poduzeće, a 1948. godine pripaja u svoj sastav ciglanu “Peško” iz Soblinca i po tome toga dobija ime Tvornica opekarskih proizvoda Sesvete (TOP SESVETE). Tako spojeno poduzeće proizvodilo je između četiri i pet milijuna jedinica normalnog formata opeke, što je u ono vrijeme bila značajna proizvodnja.

1958. godine TOP Sesvete gradi novu kružnu peć u Sesvetama, koja je još i sada u funkciji, a iza toga sagrađene su dvije umjetne sušare sa ukupno 47 malih komora što omogućuje proizvodnju oca 15 milijuna JNF opeke. Uvjeti rada i dalje su vrlo teški. Kružna peć se loži sitno mljevenih ugljenom što znatno loše utječe na kvalitetu i boju opeke. Radna snaga bila je pretežito iz Hrvatskog zagorja pa se radi nemogućnosti putovanja gradi “Hotel” za radnike. Zbog teških uvjeta rada u ciglani i relativno niskih plaća, domaće stanovništvo nije zainteresirano za rad u proizvodnji cigle jer može birati daleko lakši i čistiji posao u MI Sijeme, M. Badel ili Termomehanici u Sesvetama.

1964. godine sagrađena je nova trafostanica, a 1966. strojarnica za grubu pripremu i bazen za odležavanje gline čime je osjetno poboljšana kvaliteta proizvoda. Iste godine TOP mijenja naziv u IGM “PRIGORKA” SESVETE.

Nakon toga Prigorica postaje prvi proizvođač fert stropova po talijanskoj licenci s ekskluzivnim pravom za cijelu državu. Radi opadanja prodaje u unutrašnjosti, gradi se pogon u Zadru s namjenom proizvodnje betonskih blokova, fert gredica i prvenstveno kao distributivni centar prigorkinih proizvoda na dalmatinskom području. Posluje se preko pet radnih jedinica: Pogon Sesvete, Pogon Soblinec, Pogon Zadar, Trgovina i transport sa stovarištima u Bihaću i Kutini te radna zajednica koja opslužuje radne jedinice.

Dolazi vrijeme političke OOURizacije i Prigorica pripaja dva poduzeća pred stečajem i to zagrebačku Stanogradnju i ciglanu Antun Blažić iz Ludbrega. Sva ulaganja usmjerena su u osposobljavanje ta dva poduzeća, a ostali se zapostavljaju. 1971. godine ulazi se u projekat ekspanzirane gline, a zatim i prefabrikaciju iste. U tu svrhu kupljeno je zemljište uz Kelekovu ulicu i sagrađen pogon za proizvodnju laganih betonskih blokova, a planirana je i gradnja pogona za proizvodnju montažnih zgrada od laganih elemenata (zidova) na bazi ekspanzirane gline. Ubrzo se počelo uvidati da su razmišljanja o ekspanziranoj glini bila zabluda. Sirovina za

proizvodnju laganih kuglica nije adekvatna pa se pokušava s skupim aditivima koji gotovo i ne mijenjaju kvalitetu takove proizvodnje, dok međutim višestruko povećavaju cijenu koštanja. Uslijed visoke cijene ekspanzirana glina nije prihvaćena na tržištu iako su blokovi od iste bili puno kvalitetniji od običnih betonskih blokova. Uvida se da je čitav projekat ogroman promašaj pa se tadašnje rukovodstvo poduzeća raspada.

OOUR-i već imaju vlastite žiro račune i sve više se zatvaraju u svoje jezgre. Budući je pogon ekspanzirane gline sagrađen na zemljištu OOUR-a Sesvete on je uslijed toga bio i nositelj investicijskog programa pa i otplata kredita pada na njegova leđa. Ta je investicija uzdrmala čitavo poduzeće, a naročito OOUR Ciglana Sesvete (u međuvremenu je došlo do promjene naziva).

1984. tadašnje vlasti donose odluku o uvođenju privremenih mjera u RO "Prigrka" i neke od njenih OOUR-a, među kojima je i OOUR Ciglana.

Između dvanaestorice ljudi koji su imenovani od strane općinskih vlasti za provedbu privremenih mjera, nema niti jednog koji poznaje problematiku ciglarstva. Tako RO Prigrorka, a naročito OOUR Ciglana Sesvete, nakon godinu dana koliko je trajao mandat prinudne uprave, izlazi iz privremenih mjera siromašniji nego što je bio prije njihovog uvođenja. Poslovi prodaje obavljaju se preko zaposlenika i blagajne OOUR-a "Trgovina" koji je sredstva trebao polagati na žiro račun OOUR-a vlasnika prodane robe. Međutim, OOUR Trgovina sredstva ne polaže vlasniku, već ih zadržava i za svoj račun (visokih kamata) plasira u vidu posudbe trećim poduzećima. Stoga su ostali OOUR-i prisiljeni posuđivati novac, pa i za plaće, i to od vanjskih firmi uz isto tako, vrlo visoke kamate. Iz tog razloga OOUR Ciglana Sesvete organizira svoju vlastitu komercijalnu službu, a OOUR Trgovina postaje njegov kupac pod istim uvjetima kao i svi ostali kupci.

Za svega godinu dana rješava se vanjskog duga i dolazi u mogućnost zamjene nekih dotrajalih strojeva.

U međuvremenu se registrira u samostalno poduzeće "Prigrorka" Ciglana Sesvete. Poduzeće posluje solidno, plaće su u stalnom porastu. Osjeća se sigurnost zaposlenih, a time se smanjuje i fluktuacija radnika.

S osamostaljenjem Hrvatske, dolazi do domovinskog rata u kojem aktivno sudjeluju i radnici "Prigrorka", a u prigorkinim radionicama izrađuju se protutenkovske prepreke. Prigrorka Ciglana sudjeluje i u drugim donacijama, prema svojim mogućnostima. Građevinske aktivnosti su u naglom padu pa tako i plasman naših proizvoda. Nekoliko ciglana u Hrvatskoj nije bilo u stanju izdržati takav pritisak pa su raspustili radnike i zatvorili proizvodnju.

Još u tijeku rata, Hrvatska započinje proces privatizacije. Kao najpovoljniji kupac dionica koje su ostale u prodaji nakon prodaje dionica s popustom (mali dioničari), upisanih po prioritetima (zaposleni, ranije zaposleni, društvene djelatnosti i ostali) odabran je gospodin Vladko Kolak, te od dana 12. srpnja 1994. godine postaje većinski vlasnik poduzeća "Prigrorka" Ciglana Sesvete.

Poučeni zbivanjima nakon nekih ranije dovršenih procesa pretvorbe zaposleni radnici strahuju od masovnih otkaza.

No, vrijeme je uskoro pokazalo suprotno. Umjesto po razmišljanjima očekivanog zatvaranja proizvodnje, novi se vlasnik okreće jačanju postojeće proizvodnje, pronalaženju novih tržišta, proširenju asortimana trgovačkih roba... Takav pristup pridonosi, ne smanjenju, već povećanju broja zaposlenih.

S puno entuzijazma i stabilnom podlogom, formira se sektro graditeljstva s vlastitim projektnim biroom te započinje izgradnja naselja "Blago Zadro" s

ugovorenim stanovima za invalide domovinskog rata. Ostatak stanova u naselju, zajedno s malim trgovačkim centrom namijenjen je slobodnoj prodaji.

Samo nekoliko mjeseci kasnije kreće se u izgradnju najmodernije tržnice u gradu Zagrebu. Tržnica je locirana na istočnom dijelu grada, uz spojnju cestu Sesvete - Slavonska avenija, na površini od cca 30000 m². Uz 213 lokala modernog klimatiziranog prostora, nalazi se otvoreni dio tržnice na kojem će uz ostale sadržaje biti smještena i zelena tržnica.

Nedugo zatim, započinje i projekt adaptacije i dogradnje nekadašnjeg prigorkinog Hotela za radnike samce. Stara, već derutna građevina u kratkom se roku pretvara u prekrasan, moderan Hotel Phoenix otvoren koncem 1997.

Poslovna politika vlasnika poduzeća, uz sva navedena proširenja poslovanja, nije zapostavila ni proizvodni program.

Sada se da dosta zastarjelom tehnologijom proizvode razne vrste opekarskih proizvoda, koji su pak svojom kvalitetom među prvima u Hrvatskoj, jer poduzeće u vlasništvu ima glinište Novačica sa prvorazrednom opekarskom glinom. Upravo iz tog razloga, zahvaljujući posjedovanju prvorazredne sirovine, gradi se i nova tvornica prešanog crijepa, na samom gliništu. Crijep proizveden u toj tvornici biti će većeg formata od crijepova koji se sada mogu pronaći na hrvatskom tržištu, što opet znatno pojeftinjuje cijenu krova kuće.

Gradnja hale nove tvornice je pri samom završetku, a montaža strojnog parka i puštanje u rad očekuje se tijekom slijedeće godine.

"Prigorka" je već sada postala vrlo stabilno i solidno poduzeće, koje uz svojih 180 zaposlenih radnika, zapošljava i velik broj kooperanata. Prigorka je dana NEŠTO u privredi Hrvatske. To je danas poduzeće s kojim se želi raditi, a hrvatskom poduzetništvu nastalom nakon pretvorbe, može poslužiti kao pozitivan primjer.

Prigorka time nije zaokružila svoje planove, naprotiv, to je tek početak. Sve dosadašnje kao i sve buduće planove, djelatnici Prigorke predvođeni svojim menadžmentom na čelu s vlasnikom, g. Kolakom, ostvarili su ili će ih ostvariti vrlo uspješno.

S takvom poslovnom politikom, s takvim pristupom planovima i realizaciji tih istih planova, Prigorku i njene djelatnike očekuje stabilna i dobra budućnost.

BILJEŠKE:

- 1) Geografija Hrvatske, Zagreb 1974., str. 56.
- 2) J. Kokocki, Jaskansko Prigorje, u knjizi: Katolička župa Petrovina i Svetište Majke Božje Volavje, Petrovina 1991., str. 57.
- 3) KAJ, časopis za kulturu i prosvjetu, br.6., članak F. Šatovića, Sesevetsko prigorje, str. 81.
- 4) T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, I -XVI., (u daljem tekstu CD), CD - IX -460/ doc.35.
- 5) I. K. Tkalčić, Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis, saec. XII.& XIII, I, 1873.(dalje MEZ-I)
- 6) R. Gajer, Radovi 11, Institut za hrvatsku povijest-Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 1974., str. 8.(dalje Radovi 11).
- 7) Geografija Hrvatske, str. 78
- 8) Geografija Hrvatske, str. 78.
- 9) R.Gajer, Radovi 11, str. 50.,Lj.Ivančan, Zagrebački kanonici 1094-1944, rukopis u Kaptolskom arhivu u Zagrebu.
- 10) Geografija Hrvatske, str.31.
- 11) " " " 32.
- 12) " " " 31.
- 13) R. Gajer, Radovi 11, str. 18.
- 14) J. Klemenc, Blatt Zagreb, Beograd 1938, str. 23.
- 15) V. Sokol, Katalog privremene stalne postave MP
- 16) V. Sokol, Katalog privremene stalne postave MP
- 17) V. Sokol, Rimski metal s Kuzelina,katalog izložbe, Sesvete 1998, str. 14,18.
- 18) F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskog naroda, Zagreb 1975, str.175.
- 19) R. Gajer, Radovi 11, str. 14-15.
- 20) R. Gajer, Radovi 11, str. 25.
- 21) O "jobagiones castris" vidi: N.Klaić, Zagreb u srednjem vijeku, knjiga I., Zagreb 1982, str. 39-48., R.Gajer, Radovi 11, str. 80-83., E.Laszowski, "Rad" (HAZU) 138, str. 33-51., Zagreb 1898.
- 22) S. Jurišić, Katalog izložbe "Sedam stoljeća Sesveta", Pregrada 1996.
- 23) R. Gajer, Radovi 11., str. 18.
- 24) R. Gajer, Radovi 11., str. 19.
- 25) R. Gajer, Radovi 11., str. 59.N.Klaić, Zagreb u ..., str. 419.
- 26) R. Gajer, Radovi 11., str. 19.
- 27) J. Adamček, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća (dalje AOH),Zagreb 1980, str. 80.
- 28) J. Adamček, AOH, str. 84.
- 29) J. Adamček, AOH, str. 148.
- 30) I. Tkalčić, Starine XI, str. 55.
- 31) J. Adamček, AOH, str. 145.
- 32) J. Adamček, AOH, str. 274.
- 33) J. Adamček, AOH, str. 279-80.
- 34) J. Adamček, AOH, str. 297.
- 35) J. Adamček, AOH, str. 297-298.
- 36) J. Adamček, AOH, str. 413.
- 37) J. Adamček, AOH, str. 446.

- 38) J. Adamček, AOH, str. 620.
- 39) J. Adamček, AOH, str. 678.
- 40) J. Adamček, AOH, str. 683.
- 41) J. Adamček, AOH, str. 683.
- 42) J. Adamček, AOH, str. 723/4.
- 43) M. Nadu, Povijest školstva u Sesevtskom Prigorju, katalog izložbe, Sesvete 1996, str. 14.
- 44) KAJ, br. 6, F. Šatović, Mi denes, str. 61.
- 45) KAJ, br. 6, F. Šatović, str. 66.
- 46) J. Adamček, AOH, str. 191.
- 47) Geografija Hrvatske, Zagreb 1974, str.78.
- 48) R. Gajer, radovi 11, str. 14.
- 49) CD-III-7/đoc. 8.
- 50) R. Gajer, Radovi 11, str. 18
- 51) G. Heller, Comitatus Zagrabienensis, Band 11/2, Munchen 1980, str. 28.
- 52) R. Gajer, Radovi 11, str. 18, 40, 95. F.Hrnčić, Hrvatska prošlost III, Zagreb 1941, str. 125., CD-IX-406.
- 53) G.Heller, Comitatus...,str. 69.
- 54) CD-XI-156.
- 55) R. Gajer, Radovi 11, str. 51.
- 56) J. Adamček, AOH, str. 109.
- 57) I. K. Tkalčić, Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, volumus sextus, Zagreb 1900, pag.337 (dalje MHCZg)
- 58) R. Gajer, Radovi 11, str. 19, 89., J.Šidak, Historijska čitanka I, str .68., Zagreb 1952, F.Hrnčić, Hrvatska prošlost I, str. 124.
- 59) F. Hrnčić, Hrvatska prošlost I, str.124, J.Šidak, Historijska čitanka, str. 68.
- 60) R. Gajer, Radovi 11, str. 69.
- 61) N. Klaić, Zagreb u srednjem vijeku, knjiga I, str. 421.
- 62) N. Klaić, Zagreb..., str. 424.
- 63) J. Adamček, AOH, str. 80.
- 64) CD-X-180/1.
- 65) N. Klaić, Zagreb..., str. 425., J.Adamček, AOH, str. 84.
- 66) N. Klaić, Zagreb..., str. 425.
- 67) J. Adamček, AOH, str. 114.
- 68) J. Adamček, AOH, str. 197.
- 69) J. Adamček, AOH, str. 114-115.
- 70) J. Adamček, AOH, str. 197.
- 71) J. Adamček, AOH, str. 265.
- 72) J. Adamček, AOH, str. 287.
- 73) J. Adamček, AOH, str. 603.
- 74) J. Adamček, AOH, str. 588.
- 75) J. Adamček, AOH, str. 87.
- 76) J. Adamček, AOH, str. 115.
- 77) J. Adamček, AOH, str.110, Z. Herkov, Građa za finansijsko-pravni rječnik feudalne epohe u Hrvatskoj, tomI., Zgb. 1966, str. 458.
- 78) J. Adamček, AOH, str. 112.
- 79) F. Hrnčić, Hrvatska prošlost I, str. 125, R. Gajer, Radovi 11, str. 95-96.
- 80) J.Adamček,AOH,str.76.
- 81) " " " 84.

- 82) " " " 79.
 83) " " " 425.
 84) " " " 374.
 85) " " " 113.
 86) B. Stojsavljević, Gornjaci, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knjiga IX, Zagreb 1969, strana X., (uvod)
 87) B. Stojsavljević, Gornjaci, str.X.
 88) " " " X.
 89) " " " 75.
 90) KAJ, br.6, F. Šatović, Seljačke bune, str.40, Zagreb 1971.
 91) "Perva domaća povjestnica ... (A. Galović, rukopis u MP)
 92) J. Adamček, Bune i otpori, Seljačke bune u Hrvatskoj u XVIII stoljeću, Zagreb 1987, str. 38/39.
 93) J. Adamček, Bune i otpori, str.40,
 94) I. Galović, Vugrovec i okolina, Zagreb 1969, str.45.
 95) D. Strašimir, župnik u D. Zelini napisao je 1870 knjigu "Vinogradar" (reprint 1992), to je prvo cijelovito djelo o vinogradarstvu u Hrvatskoj.
 96) Spomenica kašinske crkve
 97) "
 98) "
 99) "
 100) "
 101) "
 102) KAJ, br.6, F. Šatović, Mi danas, str. 63-64.
 103) D. Strašimir, Vinogradar, reprint izdanje, Čakovec1992, str.5.
 104) Stipetić-Budimirović, Vina banovine Hrvatske, Zagreb 1940, reprint 1995-Art kabinet, Zagreb., str. 9.
 105) J. Adamček, AOH, str. 105.
 106) CD-VII-217/218.
 107) CD-VII-217/218.
 108) I. K. Tkalčić, Monumenta historia episcopatus zagrabienensis, Statuti capituli zagrabienensis, saec XIV,1874., strana 22.
 109) R. Gajer, Radovi 11, str. 59.
 110) J. Adamček, AOH, str. 327.
 111) J. Adamček, AOH, str. 454.
 112) Arhivski Vjesnik, XI-XII, Zagreb 1968/9, str. 301.
 113) AV, XI-XII, str.310, Vjesnik zemaljskog arhiva, god.IV, svezak 2, Zagreb 1902., str. 76.
 114) R. Gajer, Radovi 11, str. 22.
 115) R. Gajer, Radovi 11, str. 22
 116) J. Adamček, Bune i otpori, str. 78.
 117) Dom i svijet, br. 14, Zagreb, 1922.
 118) "
 119) "
 120) "
 121) "

Izdavač:
MUZEJ PRIGORJA
Trg D. Domjanića br.5
SESVETE

Za izdavača:
VLADIMIR SOKOL

Autor kataloga i izložbe:
MLADEN NADU

Likovna oprema:
VINKO FIŠTER

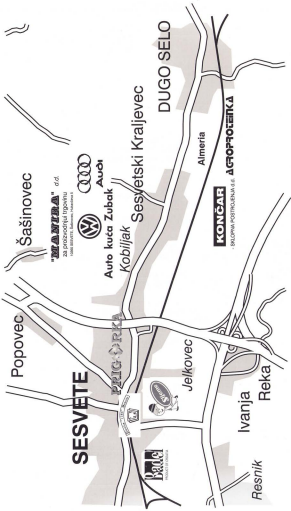
Autor likovne postave:
IVAN RUŽIĆ

Suradnici:
ALEKSANDAR BENAŽIĆ
DUBRAVKA HABUŠ-SKENDŽIĆ
JAGODA VONDRACĀEK-MESAR
IRENA PETRINEC

Fotografije:
IRENA PETRINEC
VLADIMIR SOKOL

Tiskara:
GRAFORAD
Rugvica, tel. 760-035

Naklada:

SESVETE

Popovec

Šašinovec

"MANTRA" d.d.
za proizvodnju trgovinu
10000 SESVETE, Budimera 144a/b/145

Audi

Auto kuta Zubak

Kobiljak

Sesvetski Krajiševci

DUGO SELO

PRIGORJE

ULICA
10000 SESVETE

Jelkovec

Almeria

KONČAR

· ŠKOLINA POSTROJENJA 9.6.

Ivanja

Reka

Resnik

**POVLJEST
GOSPODARSTVA
U SESVETSKOM
PRIGORJU**

*Grüße und Küsse
kommen bald zurück
Deine Dagi*

ZAGREB (Croatie)

Sesvete sa tvornicom mesnate robe
Sesvete et la fabrique de marchandises de la chair

